

CONCEPTUL DE PUTERE ÎN RELAȚIILE INTERNAȚIONALE

Mr.conf.univ.dr. Dorel BUȘE*
Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

Conceptul de putere a fost îndelung dezbătut de către majoritatea disciplinelor fie că vorbim de sociologie, știință politică sau politică internațională. Obiectivul principal al vieții politice, fie că vorbim de mediul național sau de cel internațional, a fost întotdeauna urmărirea, câștigarea și menținerea puterii politice. În relațiile internaționale, puterea reprezintă, în același timp, atât un scop în sine, cât și un mijloc de atingere a altor obiective.

Cuvinte cheie: putere; centru de putere; balanță de putere; putere globală; putere de nișă; putere emergentă; surse de putere.

Puterea, ca noțiune, are o mare bogăție semantică și este folosită pentru o extrem de diversificată arie din realitatea socială, economică, militară etc. Majoritatea definițiilor au în comun impunerea voinței de către un actor asupra altuia, în acest sens, una dintre cele mai exacte definiții este aceea dată de către Robert A. Dahl, care vede în putere „abilitatea de a face pe alții să facă ceea ce altminteri nu ar face”, însă acest lucru se poate realiza doar dacă acel actor are și capacitatea de a o face, cu alte cuvinte dacă dispune de un potențial. Tradițional, potențialul de putere era apreciat prin însumarea resurselor umane, economice, întinderea teritoriului, mărimea și calitatea forțelor militare. Așadar, puterea nu este o noțiune abstractă, ci o realitate concretă, foarte dinamică și foarte complexă. Uneori, puterea constă în bogăție și în capacitatea de a acumula bogăție, alteori, puterea este doar un vector. De fapt, puterea statelor este însumarea unor vectori de putere, un cumul al acestora.

Factorul decisiv al dinamicii sistemului internațional contemporan determină statele, în calitatea lor de actori cu rol determinant, să reacționeze rapid la schimbările apărute, dar mai ales să imprime prin inițiativă și determinare conținutul și sensul dorit, în funcție de interese și de posibilități.

* e-mail: dorel_buse@yahoo.com

¹ Teodor Frunzeti, Dorel Bușe, *Relații internaționale*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2011, p. 147.

Conceptele care definesc dinamica acțiunilor statelor și efectele acestora au la bază puterea, motor care le permite să controleze voința și acțiunile altora.² Derivată prin dezvoltarea acestui concept, puterea politică ridică la nivelul statului exemplul relației psihologice prin trecerea de la forța brută la amenințarea cu forța, cu ajutorul instrumentelor de putere, special destinate acestui scop. Ea se ridică deasupra puterii militare prin păstrarea elementului psihologic dominator ca prag ce asigură superioritatea prin evitarea contactului³. Istoria relațiilor internaționale a arătat prin exemple multiple că statele au convertit capitalul de putere în instrumente și în acțiuni dintre cele mai diverse, dar cu scopuri precise, strâns legate de interesele lor fundamentale, în rațiunea celor patru distincții ale puterii precizate de către Hans J. Morgenthau⁴.

Conceptul de putere a fost îndelung dezbătut de către majoritatea disciplinelor fie că vorbim de sociologie, știință politică sau politică internațională. Obiectivul principal al vieții politice, fie că vorbim de mediul național sau de cel internațional, a fost întotdeauna urmărirea, câștigarea și menținerea puterii politice. Astfel, toți actorii politici își definesc strategia de acțiune în funcție de acest prim obiectiv. În relațiile internaționale, „puterea reprezintă, în același timp, atât un scop în sine, cât și un mijloc de atingere a altor obiective”⁵. Pe cale de consecință, și principalul actor al politicii internaționale, statul națiune, are ca principal scop acapararea și amplificarea puterii. Max Weber definea conceptul de putere ca „probabilitatea ca un actor în cadrul unei relații sociale să fie în poziția de a-și promova propria voință în ciuda rezistenței”⁶. Tot din perspectiva vizualizării puterii ca și capacitate de impunere a voinței de către un actor asupra altuia, Alvin Toffler considera că „puterea implică folosirea violenței, averii și cunoașterii pentru a face oamenii să acționeze într-un sens dat”.

Pornind de aici, Alvin Toffler, în lucrarea *Puterea în mișcare*, definea *centru de putere* și caracteriza competitorii în procesul de edificare a noului mediu de securitate ținând cont de următorii vectori de proiectare a puterii în plan internațional: potențialul militar, capacitățile economico-financiare, potențialul tehnico-științific și informațional de care dispun aceștia. La acestea trebuie adăugat potențialul demografic, suprafața țării, cadrul geografic și vecinii, resursele naturale și, nu în ultimul rând, dinamismul și

² Hans J. Morgenthau, *Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace*, Editura Polirom, București, 2007, p. 68.

³ *Ibidem*, p. 69.

⁴ *Ibidem*, p. 72.

⁵ Teodor Frunzeti, *Geostrategie*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2009, p. 31.

⁶ Carlsnaes de Walter, Thomas Risse, Beth A. Simmons, *Handbook of international relations*, SAGE Publication, London, California, New Delhi, 2005, p. 180.

capacitatea de a lua decizii oportune și de a le transforma în fapte/acțiuni concrete, cu finalizarea stabilită și cu viziunea evoluțiilor ulterioare. Desigur că dinamismul unui centru de putere include și alți factori dintre care îi enumerăm pe următorii: coeziune internă, caracteristici principale psihosociale, personalitatea și profesionalismul liderilor (civili și militari), ideologia forțelor politice conducătoare, implicarea și reacția populației și a formatorilor de opinie în procesul decizional, principiile și posibilitățile mass-media de implicare/angajare, gradul de protecție față de presiunile/ingerințele externe, omogenitatea socială, etnică și religioasă, încrederea în forțele proprii și percepția celorlalți etc.⁷ Apelând la interpretarea istoriei, putem observa cu ușurință modul în care sistemul internațional a fost, de cele mai multe ori, rezultatul acțiunilor marilor puteri europene, și mai apoi, mondiale. Astfel, nașterea statului modern este rezultatul convergenței acțiunilor marilor puteri europene, care vor inaugura un sistem al echilibrului de putere, cu ajutorul căruia să stopeze acapararea puterii de către un hegemon. În aceeași manieră, secolul al XIX-lea cunoaște o nouă încercare a marilor puteri europene de a controla efectele distructive ale utilizării puterii de către un stat prin adoptarea în spirit liberal al conceptului de *gubernare internațională*.

Secolul al XX-lea este martorul intrării pe scena internațională a unui actor politic a cărei putere va contribui la conturarea sistemului internațional actual, și anume, SUA. Din punct de vedere teoretic, conceptul de putere a fost ignorat în cadrul *think-tank-urilor* americane la începutul secolului XX. Astfel, gândirea clasică legalistă ce caracterizează spațiul nord-american în această perioadă pune accentul pe importanța și capacitatea instituțiilor internaționale de a reglementa relațiile între state, fără, desigur, a ignora existența conflictului⁸. Reprezentanții acestui curent de gândire, precum Elihu Root și secretarii de stat americani ai acestei perioade, Richard Olney și Philander Knox, nu considerau conceptul de putere ca fiind esențial în studiul relațiilor internaționale. În schimb, ei puneau accentul asupra capacității dreptului internațional de a se transforma într-un spațiu neutru și apolitic de soluționare a disputelor internaționale⁹. Experiența eșecului Ligii Națiunilor și izbucnirea celui de al Doilea Război Mondial au demonstrat legătura clară între putere, drept internațional și comportamentul statelor, legătură ce reprezentanții legalismului clasic au omis să o sesizeze. În acest context, realismul va plasa conceptul de putere ca fiind primordial pentru înțelegerea comportamentului statelor. Alegând primatul puterii, dar și necesitate coerciției, realiștii consideră cadrul legal internațional doar un alt loc de

⁷ Vasile Paul, Ion Coșcodaru, *Centrele de putere ale lumii*, Editura Științelor Sociale și Politice, București, 2003, p. 36.

⁸ Richard H. Steinberg, Jonathan M. Zasloff, *Power and International Law*, în „The American Journal of International Law”, Vol. 100, No.1, Jan. 2006, pp. 64-66.

⁹ *Ibidem*, p. 67.

continuare a politicilor naționale¹⁰, deoarece dreptul internațional nu face decât să reflecte interesele statelor puternice, iar sistemul internațional nu este decât rezultatul echilibrării acestor centre de putere¹¹.

Astfel conceptul de putere a căpătat, în domeniul relațiilor internaționale, o foarte mare importanță din punct de vedere teoretic odată cu lansarea curentului realist și mai apoi a celui neorealist. Pentru a înțelege importanța puterii, Morgenthau apela la o înțelegere psihologică a puterii, astfel încât aceasta era definită drept capacitatea omului de a controla mințile și acțiunile altor oameni¹². Proiectată în arena politică puterea devine în perspectiva lui Morgenthau „o relație psihologică între cei care o exercită și cei asupra cărora este exercitată”¹³. Prin urmare, și pe plan internațional se stabilește o relație puternică între acele state puternice, care reușesc să își urmărească interesele prin exercitarea controlului asupra celorlalte state. De asemenea, Morgenthau menționează necesitatea distingerei între puterea politică a unui stat sau a unui conducător de capacitatea utilizării violenței fizice¹⁴.

Tot în acest sens, Barry Buzan, în lucrarea *Popoarele, statele și teama*, distinge între state puternice și state slabe având în vedere nu numai capacitatea militară, ci și alți factori precum economia sau gradul de coeziune socio-politică¹⁵. În acest sens, puterea unui stat se derivă și în capacitatea sa de a asigura supraviețuirea indivizilor, a valorilor și a intereselor sale¹⁶. Interesul statelor, după cum menționează Morgenthau, se definește în termeni de putere, astfel încât conceptul de putere devine definitiv pentru relațiile internaționale deoarece este cel ce determină toate raporturile reciproce dintre state într-un sistem internațional¹⁷. Astfel, relațiile internaționale sunt definite ca fiind de fapt relații de putere între statele naționale ale sistemului internațional¹⁸. Odată cu inaugurarea realismului și a primatului conceptului de putere, politica devine o sferă autonomă în raport cu economia, religia sau alte domenii¹⁹. Pe cale de consecință, acțiunile oamenilor de stat sunt ghidate de nevoia maximizării puterii în raport cu celelalte state²⁰, în scopul asigurării securității și supraviețuirii statului, a valorilor și a intereselor sale.

¹⁰ *Ibidem*, p. 72.

¹¹ *Ibidem*, p. 73.

¹² Hans J. Morgenthau, *op. cit.*, p. 68.

¹³ *Ibidem*, p. 68.

¹⁴ *Ibidem*, p. 69.

¹⁵ Barry Buzan, *Popoarele, statele și teama – o agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece*, Editura Cartier, Chișinău, 2000, p. 106.

¹⁶ *Ibidem*, p. 14.

¹⁷ Andrei Miroiu, Radu Sebastian Ungureanu (coord.), *Manual de relații internaționale*, Editura Polirom, București, 2006, p. 101.

¹⁸ *Ibidem*, p. 101.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

O viziune asemănătoare, care a precedat cu mult concepția realistă asupra comportamentului statelor, a fost cea elaborată de către Cardinalul Richelieu, prim-ministru al Franței între 1624 și 1642, care formulează o teză esențială asupra politicii ce plasa la baza oricărei acțiuni a statului conceptul de *raison d'Etat* și care a determinat evoluția sistemului internațional²¹. Interesul de stat era promovat prin adoptarea unor decizii care să urmărească maximizarea puterii în raport cu celelalte state ale sistemului internațional. Morgenthau fundamentează baza acestei noi paradigme, bază care cuprinde cele șase principii ale realismului. Aceste principii plasează statul-națiune la baza politicii internaționale, care la rândul său este dominată de legi obiective ce se nasc din natura umană egoistă și dominată de dorința de putere²². Morgenthau consideră, astfel, că statele sunt angrenate, pe scena politică internațională, într-o competiție permanentă pentru putere, luând în considerare, evident, că nu toate acțiunile desfășurate pe scena internațională au caracter politic²³.

Mai mult, paradigma realistă definește relația dintre state ca fiind caracterizată de o luptă pentru putere în scopul apărării intereselor, scoțând acțiunile statelor din sfera aspectelor morale²⁴. Continuatorii acestei paradigme, K. Waltz și J. Mearsheimer, vor pune bazele neorealismului. Dacă pentru Morgenthau, precum și pentru gânditorii Th. Hobbes, Spinoza sau J.J. Rousseau, cauzele războiului erau motivate de natura umană imperfectă dominată de dorința de a căuta puterea, pentru Waltz sistemul de state este supus efectului regulator al structurii sale²⁵. Este introdus astfel conceptul de *structură de putere*, care poate fi înțeleasă ca fiind o anumită distribuire a puterii în cadrul sistemului internațional la un anumit moment dat. Atât pentru Waltz, cât și pentru Mearsheimer lumea de state este una anarhică în care acestea caută să supraviețuiască, puterea devenind nu un scop în sine, ci un mijloc²⁶ de supraviețuire. În ceea ce privește invocarea preceptelor morale universale pentru caracterizarea acțiunilor statelor, Waltz afirmă că liderii unui stat sunt nevoiți să aleagă între „a se purta imoral în politica internațională pentru a apăra țara și a se lăpăda de obligația morală de a asigura supraviețuirea statului, pentru a urma o conduită preferată în politica internațională”²⁷. Prin urmare, liderii unui stat sunt îndreptățiți să acționeze *imoral*, dacă aceste acțiuni sunt necesare pentru asigurarea supraviețuirii

²¹ *Ibidem*, p. 21.

²² *Ibidem*, p. 100.

²³ Hans J. Morgenthau, *op. cit.*, pp. 67-68.

²⁴ Andrei Miroiu, Radu Sebastian Ungureanu, *op. cit.*, p. 100.

²⁵ *Ibidem*, p. 128.

²⁶ *Ibidem*, p. 135.

²⁷ Kenneth Waltz, *Omul, statul și războiul*, Editura Institutul European, Iași, 2001, p. 211.

statului²⁸. Dar, dacă pentru Waltz structura anarhică a sistemului „încurajează statele să urmărească menținerea echilibrului de putere”²⁹, neorealismul *ofensiv* a lui Mearsheimer afirmă că statele în lupta pentru supraviețuire au ca principal atuu capacitatea militară ofensivă prin care își maximizează puterea în raport cu posibili competitori³⁰: „Cu cât avantajul militar al unui stat față de altele este mai mare, cu atât securitatea sa crește”³¹. De asemenea, pentru Mearsheimer conflictele sunt mult mai des întâlnite într-o lume multipolară pentru care asimetriile de putere sunt definitorii³². Totodată, Mearsheimer, consideră că arena politică internațională este una brutală în care „statele sunt angrenate în permanență într-o luptă pentru putere, în care fiecare stat dorește să devină cel mai puternic, dar și împiedicarea altor state de a obține o poziție superioară”³³. Waltz consideră că dreptul internațional nu este o instituție neutră și apolitică, ci, sub dominația puterii, acesta poate fi definit doar prin cunoașterea intereselor statelor puternice³⁴.

Precursorii acestui realism structural, Jack Goldsmith și Eric Posner, renunță la această viziune tăioasă asupra sistemului internațional, adoptând ideea conform căreia dreptul internațional rezultă din coincidența intereselor statelor sau din exercitarea coerciției statelor puternice³⁵. Conceptul de putere suferă o importantă modificare de abordare odată cu publicarea în 1950, a lucrării *Power and Society*³⁶ de către Harold Lasswell și Abraham Kaplan, care transformă puterea dintr-o resursă într-o relație. Astfel, definind puterea ca relație, înțelegem prin acest concept capacitatea unui actor A de a modifica cel puțin parțial comportamentul unui actor B.

Cel mai important concept al relațiilor internaționale și un instrument promovat viguros de către reprezentanții paradigmei realiste este cel al *balanței de putere*, întâlnit și sub sintagma *echilibru de putere*. Deși acest concept a fost inaugurat odată cu formarea sistemului westfalian de state și recunoscut oficial prin Pacea de la Utrecht (1713), putem depista principiile care îi stau la bază încă din Antichitate – Tucidide folosindu-se de aceste principii pentru a explica declanșarea Războiului Peloponesiac, iar David Hume dedicându-i un eseu în secolul al XVIII-lea, pentru a fi cel mai bine

²⁸ *Ibidem*, p. 216.

²⁹ Andrei Miroiu, Radu-Sebastian Ungureanu, *op. cit.*, p. 131.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ John Mearshiemer, *The False Promise of International Institutions*, în „International Security”, Vol 19, No. 3, Winter 1994-1995, p. 12.

³² Andrei Miroiu, Radu-Sebastian Ungureanu, *op. cit.*, p. 132.

³³ John Mearshiemer, *The False Promise of ...*, p. 9.

³⁴ Richard H. Steinberg, Jonathan M. Zasloff, *op. cit.*, p. 74.

³⁵ *Ibidem*, p. 75.

³⁶ Carlsnaes de Walter, Thomas Risse, Beth A. Simmons, *op. cit.*, p. 178.

codificat de către reprezentanții realismului și neorealismului³⁷. Morgenthau definește *balanța de putere* ca fiind un echilibru între forțele ce domină sistemul internațional, și care la fel ca în domenii precum fizică, biologie, economie sau știință politică, înseamnă „stabilitatea în interiorul unui sistem compus din mai multe forțe autonome”³⁸. Tot Morgenthau definește două modele de manifestare a balanței de putere și anume modelul opoziției directe, unde echilibru rezultă direct din dorința fiecărei națiuni de a-și impune politicile asupra celeilalte, și modelul competiției, unde balanța de putere ajută la menținerea independenței națiunilor mici³⁹. Conform lui Hedly Bull, balanța de putere este definită ca o „stare de lucruri în care nici o putere nu se află într-o poziție preponderentă și nu poate face legea pentru alții”⁴⁰. Pe cale de consecință *balanță de putere* poate fi definită ca o distribuție uniformă a puterii în sistem. Pe lângă această perspectivă, balanța de putere trebuie privită și ca echilibru. Astfel, balanța de putere nu este permanentă și are un pronunțat caracter schimbător, puterea fiind în mod constant redistribuită în cadrul sistemului internațional⁴¹. Pe cale de consecință, balanța de putere, care este mai mult un atribut al sistemului internațional, se subordonează modificărilor ce se petrec în interiorul structurii de putere din sistem⁴².

BIBLIOGRAFIE

- Buzan Barry, *Popoarele, statele și teama – o agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece*, Editura Cartier, Chișinău, 2000.
- Frunzeti Teodor, *Geostrategie*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2009.
- Frunzeti Teodor, Bușe Dorel, *Relații internaționale*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2011.
- Hans J. Morgenthau, *Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace*, Editura Polirom, București, 2007.
- Mearshiemer John, *The False Promise of International Institutions*, în „International Security”, Vol. 19.

³⁷ *Ibidem*, p. 182.

³⁸ Hans J. Morgenthau, *op. cit.*, p. 203.

³⁹ *Ibidem*, pp. 208-211.

⁴⁰ Hedly Bull, *op. cit.*, p. 93.

⁴¹ Andrei Miroiu, Radu-Sebastian Ungureanu, *op. cit.*, p. 201.

⁴² *Ibidem*, p. 201.

- Miroiu Andrei, Ungureanu Radu Sebastian (coord.), *Manual de relații internaționale*, Editura Polirom, București, 2006.
- Vasile Paul, Coșcodaru Ion, *Centrele de putere ale lumii*, Editura Științelor Sociale și Politice, București, 2003.
- Steinberg Richard H., Zasloff Jonathan M., *Power and International Law*, în „The American Journal of International Law”, Vol. 100, No.1, Jan. 2006.
- Walter de Carlsnaes, Risse Thomas; Simmons A. Beth, *Handbook of international relations*, SAGE Publication, London, California, New Delhi, 2005.
- Waltz Kenneth, *Omul, statul și războiul*, Editura Institutul European, Iași, 2001.